

พุทธกระบวนทรรศน์ต่อการเคารพศาลพระภูมิเจ้าที่ของศาสนาชาวบ้าน
ในสังคมชาวพุทธไทย*
**The Buddhist Paradigm to Pay the Reverence for the Guardian
Spirit House of the Popular Religion in Thai Buddhist Society**

สวัสต์ อโนทัย
Sawat Anothai
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
Saint John's University
Corresponding author email: anotayaswatt@gmail.com

Received: June 27, 2021; **Revised:** June 28, 2021; **Accepted:** June 28, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาค้นหาข้อสงสัยเชิงศาสนาชาวบ้านที่ว่า ในความเป็นอัตลักษณ์ของการเคารพนับถือศาสนาในลักษณะเอกภาพของความเป็นพหุภาพของชาวพุทธไทย พุทธกระบวนทรรศน์ควรมีความเชื่อและแนวปฏิบัติอย่างไรกับศาลพระภูมิเจ้าที่จึงทำให้มีความกลมกลืนกัน ผลการศึกษา พบว่า ในทรรศนะพระพุทธศาสนาถือว่า พระภูมิเจ้าที่เป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นเทวดาประเภทที่ 1 ในบรรดาเทวดา 6 จำพวกที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด พระภูมิเจ้าที่จัดเป็นเทวดาจำพวกโอปปาติกะ ผู้เกิดขึ้นด้วยบุญกุศลของตนที่ได้กระทำไว้ในชาติที่แล้ว ๆ มาเอง โดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดเหมือนกับมนุษย์ มีสวรรค์วิมานเป็นที่อยู่ มีอาหาร เครื่องประดับและอายุอันเป็นทิพย์ตามระดับชั้นของสวรรค์ ความมุ่งหมายของการบูชาพระภูมิเจ้าที่ก็เพื่อแสดงถึงความกตัญญูตเวทีที่มีต่อเทวดาที่ช่วยอารักษ์แผ่นดินของเรา เป็นการเน้นเตือนสติสัมปชัญญะของเหล่าพุทธบริษัท 4 ว่าไม่ให้

* ปรับปรุงต้นฉบับจากการนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ คณะพุทธศาสตร์ ครั้งที่ 3 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 26 มีนาคม 2564

2 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

ประมาทด้วยการถึงพร้อมแห่งสัทธาญาณสัมปยุตในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลตามกฎแห่งกรรม แล้วนำมาพัฒนาตนเองให้ประกอบคุณงามความดีอันจะนำไปสู่การเป็นเทวดา

คำสำคัญ : พุทธกระบวนทรรศน์, การเคารพ, ศาลพระภูมิเจ้าที่, ศาสนาชาวบ้าน, สังคมชาวพุทธไทย

Abstract

This academic paper was to find the popular religious doubt out how the Buddhist paradigm should, in the identity of religious worship related with the unity in diversity of the Thai Buddhists, be paid the reverence for the guardian spirit house harmoniously. The study findings showed that the guardian spirit is, in the Buddhist perspective, one of six categories of deities called the Four Guardian Deities who are most closely the human beings. The Guardian spirits are the creatures having spontaneous births who were born by their own merits having done a previous birth, without being born from the parents' womb unlike the man, having the fairy-palace, having heavenly foods, accessories and age depended upon each the categories of deities. The objectives of paying the guardian spirits are to modify the quality of being a grateful person for deities who have relied our land, reminding their own apperception of the four assemblies of Buddhists to heal regarding heedfulness with achieving confidence and wisdom to reasonably live a life based on the Law of Kamma, and then enhancing oneself to cultivate the good deed to become the deities.

Keywords: The Buddhist Paradigm, to Pay the Reverence, the Guardian Spirit House, the Popular Religion, the Thai Buddhist Society

บทนำ

คุณลักษณะพิเศษของทุกศาสนาต้องประกอบด้วยความเชื่อ แล้วนำความเชื่อไปสู่การประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวให้ได้ กล่าวคือ ความเชื่อเป็นการค้นหาคำตอบในคำถามที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล หรืออาจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจในสภาพแวดล้อมและสังคมที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก (อรุณรัตน์ จันทะลือ, 2545: 1) ในสังคมยุคดึกดำบรรพ์และยุคโบราณ มนุษย์ยังไม่มีการพัฒนาาระบบความเชื่อขั้นสูงที่เรียกว่า

ศาสนา ผู้คนสมัยนั้นพยายามหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่า ผู้มีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติเป็นผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พวกเขาไม่สามารถอธิบายได้ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2540: 101) ด้วยเหตุนี้ พวกเขาตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อแบบกสิภพ (Chaos) ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับอำนาจเบื้องบน พวกเขาจึงต้องทำบางอย่างให้เป็นที่รักที่พอใจของผู้มีอำนาจพิเศษนั้น เพื่อได้รับการคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่มีมากมายในสังคมยุคบุพกาล และได้รับการเอื้ออำนวยผลประโยชน์ในการทำมาหากินท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ยากลำบาก เมื่อวิหยาการต่าง ๆ เจริญขึ้น มนุษย์ได้คิดค้นวิธีการตอบสนองความพึงพอใจของผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขาสร้างขึ้น และกลายมาเป็นพิธีกรรมหลากหลายรูปแบบในระบบความเชื่อดั้งเดิม ต่อมาความเชื่อได้มีพัฒนาการจนเกิดระบบที่ซับซ้อนขึ้น มีการขยายแนวคิดทางความเชื่อออกไปสู่สังคมระดับกว้าง มีระบบการสืบทอดความเชื่ออย่างเป็นรูปธรรม เกิดประเพณีพิธีกรรมที่รองรับกับรูปแบบความเชื่อนั้น ๆ (บัวกนก วัชรปรีดา, 2544: 108)

ความเชื่อนั้นได้กลายมาเป็นลัทธิและศาสนาในเวลาต่อมา ความเชื่อทางศาสนาเป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบยอมต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ มีการกราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครองต่างจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง (เบญจรัชต์ เมืองไทย, 2543: 75) รูปแบบความเชื่อทางศาสนานั้นมีอยู่สองแบบ คือ ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ตามคำสั่งสอนของศาสดา (Doctrinal Religion) และศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Religion) (อมรา พงศาพิชญ์, 2541: 35) หากพิจารณาศาสนาตามหลักพระคัมภีร์นั้นเป็นสิ่งที่ได้มีการเรียนรู้ การถ่ายทอดตามแนวคำสอนที่แต่ละศาสนาได้บัญญัติไว้ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป

คำถามที่ผู้เขียนถามตัวเองว่า ทำไมชาวพุทธไทยจึงต้องมีความเคารพบูชาในความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดาอารักษ์พระภูมิเจ้าที่ คำตอบที่ชี้ให้เห็นถึงความกลัวนั้น ทำให้คนคิดแสวงหาที่พึ่ง เพื่อหวังจะให้สิ่งเหล่านั้นช่วยคุ้มครองตนเองยามตื่นและยามนอน ตนเองจะได้อยู่รอดปลอดภัย ยามเป็นเด็กก็หวังพึ่งผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็หวังพึ่งพาผู้ใหญ่ด้วยกันและก็หวังพึ่งเลยไปถึงสิ่งที่ไม่มีตัวตน ผู้คนต่างพากันเคารพนับถือจนกลายเป็นความเชื่อ ให้ความเคารพบูชาเชื่อถือตาม ๆ กันมาและเรียกสิ่งนั้นว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระอินทร์ พระพรหม เทวดา สิ่งที่ว่านี้เป็นสิ่งที่ปรากฏในศาสนาพราหมณ์ยกย่องเคารพ เชื่อและนับถือสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่คน

4 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ให้ความเคารพนับถือ ในการประกอบพิธีการต่าง ๆ ในโอกาสที่ทำพิธีกรรมทางศาสนาจะต้องมีกิจกรรมทั้งทางพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ไปพร้อมๆ กัน จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ในปัจจุบัน ผู้เขียนขอยกตัวอย่างของพระภูมิเจ้าที่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่คนให้ความเคารพนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจให้ความคุ้มครองแก่ผู้นับถือที่สืบทอดความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์นับชั่วระยะเวลาที่ยาวนาน เพราะชาวพุทธไทยมีความเชื่อว่า พระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาหรือเทพารักษ์ประจำพื้นที่บนโลกที่คนเราปลูกบ้านสร้างเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยหรือใช้เป็นที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่เพื่อเป็นที่สถิตของพระภูมิเจ้าที่เป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่นับถือบูชาเทพพระเจ้า จะต้องตั้งศาลพระเจ้าไว้เป็นที่สำหรับเคารพบูชา ดังนั้น พระเจ้าองค์ใดที่มีฤทธิ์เดช เช่น พระอิศวรหรือพระศิวะ มักจะได้รับความเคารพบูชาจากมนุษย์ เพราะมีหน้าที่ทำลายล้างโลก ดังนั้น สิ่งที่เป็นปรากฏในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็คือ บ้านเรือนของคนไทยพุทธส่วนใหญ่จะถือธรรมเนียมว่า บ้านจะต้องมีศาลพระภูมิ เพราะถือว่าพระภูมิเป็นเจ้าที่เจ้าทาง ดังนั้น เมื่อปลูกเรือนเสร็จ จึงมักจะมีพิธียกศาลพระภูมิ เพราะคนไทยเชื่อต่อไปว่า พระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเทวดาผู้คุ้มครองป้องกันรักษาผู้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านในเรือนให้มีความเป็นอยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้และมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในชีวิตการงานมีความคลาดแคล้วปลอดภัย จากภัยอันตรายทั้งปวงได้ (บุญมี แทนแก้ว, 2547: 88)

ฉะนั้น ชาวพุทธไทยจึงยังให้ความเคารพบูชาด้วยการเช่นสรวงบูชาจากเจ้าของบ้านเป็นการตอบแทน จึงจะได้รับความคุ้มครองด้วยดี ถ้าหากเจ้าของบ้านทำในสิ่งตรงกันข้าม พระภูมิเจ้าที่อาจจะให้โทษได้ ทำให้เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บต่าง ๆ นานา สืบเนื่องจากเจ้าของที่และเจ้าของบ้านสมัยโบราณ คิดและประสงค์จะให้วิญญูณของเจ้าที่เจ้าทางตั้งแต่ชั้นบรรพบุรุษและชั้นรุ่นต่อ ๆ มาที่ตัวได้ตายไปแล้วแต่วิญญูณยังไม่ได้ไปเกิดหรือปฏิสนธิในภพนั้น ซึ่งอาจยังรวมกันวนเวียนอยู่ในอาณาเขตบริเวณที่ดินที่ตนมาปลูกบ้านอยู่ ได้มีสถานที่พักสถิตและเพื่อให้เทพบางองค์ บางระดับที่เป็นบริวารของท้าวโลกบาลทั้ง 4 คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวัณ ซึ่งสัจจกรในรูปกายทิพย์มาดูแลความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์แทนท้าวโลกบาลทั้ง 4 ได้มีที่พักเมื่อผ่านมา ณ บริเวณที่ที่ตนปลูกบ้านอยู่ จึงได้คิดจัดตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ คือ “บริเวณหรือสถานที่ที่เทพารักษ์ประจำบ้านสถิตขึ้นซึ่งมีอิทธิและศักดิ์สิทธิ์มากกว่าศาล

เจ้าประจำเรือนอีกชั้นหนึ่ง เพื่อไว้บูชาเช่นสรวงให้ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองบำรุงส่งเสริมให้เจ้าของบ้านตลอดถึงลูกหลานที่เข้ามาอยู่อาศัย ปราศจากภัยอันตรายอยู่เย็นเป็นสุข เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป”(พจนานุกรมวิพโยคะและพราหมณ์เฒ่ามหาศักดิ์, 2547: 33)

จากประเด็นดังกล่าว ผู้เขียนมองว่า พระสงฆ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวนหนึ่งต่างมีความพยายามที่จะดึงชาวไทยพุทธได้กลับมาสู่ความเป็นพุทธที่แท้จริง ซึ่งอาจจะทำให้เห็นผลประจักษ์ได้ในระดับชาวพุทธกลุ่มปัญญาชน ที่ต้องการเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา แต่มีอีกกลุ่มหนึ่งคือ ระดับชาวบ้านทั่วไป ๆ บางครั้งไม่เว้นแม้กลุ่มที่มีการศึกษา แต่ยังคงมีความคิดความอ่านแบบอนุรักษนิยมตามที่เคยได้ประพฤติปฏิบัติกันตั้งแต่บรรพบุรุษจนสู่ยุคปัจจุบันและยากที่จะถอนรากถอนโคนความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพบูชาต่อศาลพระภูมิเจ้าที่นั้นได้ การนับถือศาสนาของคนกลุ่มนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษา

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีประเด็นที่ทำให้เกิดข้อสงสัยในเชิงศาสนาที่ว่าในความเป็นอัตลักษณ์ของการเคารพนับถือศาสนาในลักษณะเอกภาพของความเป็นพหุภาพของชาวพุทธไทย พุทธกระบวนทรรศน์ควรมีความเชื่อและแนวปฏิบัติอย่างไรกับศาลพระภูมิเจ้าที่จึงทำให้มีความกลมกลืนกันในประเด็นคำถามนี้ ผู้เขียนขอ นำพุทธกระบวนทรรศน์อันเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธที่ปรากฏในคัมภีร์หรือการตีความทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเคารพบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่ 2 ประเด็นคือ พระภูมิเจ้าที่ในมุมมองของพระพุทธศาสนาคืออะไรและชาวพุทธไทยควรปฏิบัติต่อการเคารพนับถือศาลพระภูมิเจ้าที่นั้นอย่างไร

ทัศนะพุทธกระบวนทรรศน์ต่อการเคารพศาลพระภูมิเจ้าที่

ในทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยความเชื่อความมีอยู่ของเทวดาและแนวทางการปฏิบัติในการเคารพบูชาพระภูมิเจ้าที่หรือเทวดาได้มีการกล่าวถึงผ่านทัศนะดังนี้

๑. ทัศนะเรื่องเทวดา โดยเทวดาในจำพวกพระภูมิเจ้าที่ว่าเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช อันเป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 ในบรรดาสวรรค์ 6 ชั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 16 ข้อที่ 1671 หน้าที่ 531) ไว้พอสรุปได้ คือ สวรรค์ชั้นที่ 1 จาตุมหาราชิกานี้มีเทวราชผู้ยิ่งใหญ่ 4 พระองค์ ทรงเป็นอธิบดีผู้มหาศักดิ์ปกครองดูแล ฉะนั้น สรวงสวรรค์ชั้นนี้จึงมีนามว่า จาตุมหาราชิกาทะวภูมิ ภูมิเป็นที่อยู่แห่งทวยเทพซึ่งมีท้าวจาตุมหาราชทรงเป็นอธิบดี สถานที่ซึ่งท้าวมหาราชปกครองนั้นตั้งอยู่ตอนกลางของภูเขาสีเนรุสูงเสมอกันกับเขาอัครลงมาจนถึงพื้นแผ่นดินที่

6 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

มนุษย์อยู่และบริเวณที่เสมอกันกับยอดเขาคุนธรนั้นมียานาเขตแผ่ออกไปในอากาศจรดขอบจักรวาลและภูเขาสัตตบรรพร์ ตลอดทั่วมหาสมุทรทั้งหมด อานาเขตที่ทำวจตุมหาราชปกครองอยู่นี้ชื่อว่า จาตุมหาราชิกาภูมิ (พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), 2554: 322) ฉะนั้น สวรรค์ชั้นนี้จึงมีเทพเจ้าที่ปกครอง คือ ทำวจตุมหาราชที่ปกครองเมือง รักษาเมืองที่มีลักษณะเป็นเมืองใหญ่ กล่าวคือ เมืองที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีกำแพงที่เป็นกำแพงทิพย์ ประดับด้วยสิ่งอันวิจิตรตระการตาเป็นอันมาก มีกายทิพย์ อิมทิพย์ เป็นต้น ดังนั้น สวรรค์ชั้นนี้นั้นเป็นสวรรค์ที่ตั้งอยู่ใกล้กับโลกมนุษย์เพราะตั้งอยู่เชิงเขาพระสุเมรุและสวรรค์ชั้นนี้ลอยอยู่บนอากาศ มนุษย์ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเนื้อธรรมดาได้

นอกจากนี้ ทำวจตุมหาราช นอกจากจะปกครองเทวดาแล้ว ยังมีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองพิทักษ์รักษาโลกมนุษย์ด้วย จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ทำวจตุโลกบาล แต่นิยมเรียกกันว่า อินทชยเมษ วรุณะ และกุเวระ และคอยสอดส่องพฤติกรรมของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร เพราะเทวดากับมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกัน คอยอาศัยซึ่งกันและกันและคอยปกป้องพวกมนุษย์ที่ทำความดีให้รอดปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ พวกเทวดาเป็นห่วงว่า ถ้าพวกมนุษย์ไม่พากันทำความดีแล้วเมื่อตายไปก็ต้องตกไปในอบายเป็นส่วนมาก เทวโลกก็จะมีเทวดาที่ลดจำนวนลงเรื่อย ๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 476 หน้า 180)

ดังนั้น พระภูมิเจ้าที่ตามทรรศนะพระพุทธศาสนาถือเป็นเทวดาจำพวกจาตุมหาราชิกา จัดเข้าในประเภทภูมิเทวดา พรั่งพร้อมไปด้วยความสุข มีความบันเทิง เพลิดเพลิน รื่นเริงด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ มากมาย เต็มไปด้วยทิพยสมบัติทุก ๆ อย่าง ความสุขในระดับนี้ในทางพระพุทธศาสนานั้นก็ยังจัดเป็นเพียงความสุขในระดับชั้นโลกียะ คือ เป็นความสุขอันเกี่ยวข้องกับโลกหรือภพภูมิที่ถูกครอบงำด้วยกามคุณ อยู่และยังมีกิเลสตัณหา หาใช่ความสุขในชั้นโลกุตตระหรือบรมสุขไม่ เพราะฉะนั้น เหล่าทวยเทพที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับกามคุณดังที่กล่าวมา ก็ยังต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในสังสารวัฏอยู่คู่กับมนุษย์ตราบไต่ที่ยังไม่สามารถบรรลุถึงโลกุตระสุขหรือบรมสุขที่เรียกว่า พระนิพพานได้ และในทางพระพุทธศาสนาที่มีคำสอนเรื่องเทวดาไว้

ผู้เขียนมีความมุ่งมองว่า คำสอนเรื่องความมีอยู่ของเทวดา 6 ชั้นเพื่อนำมาเสริมสร้างความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติ นั่นคือ เพื่อให้มนุษย์ทุกคนสามารถเป็นเทวดาด้วยคุณธรรมความดีได้ในชาตินี้ได้ โดยไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อนนั้น นั่นคือ การเป็นเทวดาได้โดยมีคุณธรรม

อันเป็นคำสอนที่ต้องการให้ได้ประโยชน์และได้ผลจริง ๆ ในหมู่ผู้ฟัง เพราะการฟังเรื่องเวทดาบน สวรรค์ว่ามีสุขสมบัติอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่ผิดอะไรกับการฟังนิทาน พอเลิกแล้วก็แล้วไป ไม่รู้จะ ปฏิบัติอย่างไรได้หรืออาจปฏิบัติด้วยเชื่อว่าตายแล้วจะได้เป็นอย่างนั้นบ้าง แต่ก็รู้สึกว่าจะเลื่อน ลอยเกินไป ต้องทุ่มเทความเชื่อลงไปจนเต็มที จึงจะปลอบใจให้สบายได้ ด้วยเหตุนี้ จึงสู้คำสอน ที่ให้เป็นเวทดาด้วยคุณธรรมในชาตินี้ไม่ได้ เพราะตรงไปตรงมาและมีเหตุผลในหลักคำสอนที่ให้ เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติตามด้วยศรัทธาและปัญญา และถึงกระนั้นเวทดาในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ แม้จะมี ทิพยสุข มีอายุยืนมาก เป็นต้น แต่ในที่สุดก็ต้องจู่ (ตาย) เช่นเดียวกับมนุษย์ กล่าวคือ เมื่อ เวทดาหมดอายุ หมดบุญแล้ว ก็จำต้องไปเกิดในภพอื่นตามกรรมที่ตนได้ทำไว้ เช่น จากสวรรค์ อาจจะไปเกิดในนรก เป็นเปรต อสุรกาย ก็ได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์หรือว่าเวทดาที่ไม่ สามารถหลุดพ้นจากหลักการของสังสารวัฏไปได้ ถ้าตราบไต่ยังไม่ได้บรรลुरुธรรมชั้นสูงในทาง พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. ทศณะธรรมมานุคติ เป็นลักษณะการสอนหลักธรรม โดยอ้างถึงความเชื่อในความมี อยู่ของเวทดาและจะนำไปสู่แนวทางปฏิบัติให้ดี คือ ในคำสอนเรื่อง อนุสติ คือ อารมณ์ที่ควร ระลึก 10 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 89 หน้าที่ 179) ได้แก่ 1) พุทธานุ สติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า 2) ธัมมานุสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม 3) สังฆานุสติ ระลึก ถึงคุณของพระสงฆ์ 4) สีลานุสติ ระลึกถึงศีลของตน 5) จาคานุสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว 6) เวทदानุสติ ระลึกถึงคุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเวทดา 7) มรณสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึง ตน 8) กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกายให้เห็นว่าไม่งาม น่าเกลียด โสโครก 9) อานาปานสติ ตั้ง สติกำหนดลมหายใจเข้าออก 10) อุปสมานุสติ ระลึกถึงคุณพระนิพพานซึ่งเป็นที่ระงับกิเลสและ กองทุกข์ จากอนุสติ 10 ประการดังกล่าว พระพุทธศาสนากล่าวถึงการระลึกถึงคุณความดีของ เหล่าเวทดาไว้ในข้อที่ 6 ได้แก่ เวทदानุสติ ดังพระพุทธพจน์ว่า มหานามะ ยังมีข้ออื่นอีก อริย สวากย่อมอบรมเวทदानุสติว่า มีเวทดาชั้นจาตุมหาราช ฯลฯ ชั้นปรณิมมิตวสวัตติ ชั้นพรหม กายิกา เวทดาชั้นสูงกว่านั้น

เวทดาเหล่านั้นประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาเช่นใด (เมื่อครั้งเป็นมนุษย์) ละจากโลกนี้ไปแล้วจึงได้เกิดในสวรรค์นั้น แม้เราก็มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เช่นนั้น เหมือนกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 167 หน้าที่ 288) ดังนั้น คำว่า “เวทदानุ สติ” แปลว่า การระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเวทดา หมายความว่า ตั้งเวทดาไว้ใน

8 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

ฐานเป็นพยานระลึกถึงคุณมีศรัทธาเป็นต้นของตนอย่างนี้ว่า เทวดาจำพวกกามาจร 6 ชั้นก็มีอยู่ จำพวกพระพรหมมีรูป 16 ชั้นก็มีอยู่ จำพวกพรหมไม่มีรูป 4 ชั้นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยคุณ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา อย่างไรก็ดีแล้วไปเกิดเป็นเทวดาคุณมีศรัทธาเป็นต้นเหล่านั้นแม้ของเราก็มีอยู่ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534: 263)

ในหลักธรรมว่าด้วยโศคาทิยะ 5 ได้มีการกล่าวถึงการพลี คือ การเสียสละช่วยเหลือหรือการบูชา 5 อย่าง ได้แก่ 1) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ 2) อติถิพลี ต้อนรับแขก 3) ปุพเพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ 4) ราชพลี บำรุงราชการด้วยเสียภาษีอากรเป็นต้น เทวดาพลีถวายเทวดา คือ สักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งทีไครพบูชาตามความเชื่อถือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 44 หน้าที่ 53) ในข้อที่ 5 เทวดาพลีนี้ ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการทำบุญอุทิศให้เทวดา เพราะเทวดาไปจากคนที่ประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ที่อาจส่งให้ไปสุคติโลกสวรรค์ในเวลาสิ้นชีพ มีอยู่ คุณความดีของคนที่มีคุณธรรมต่าง ๆ นั้น คอยพิทักษ์รักษามนุษย์ที่มีศีลมีธรรม ให้อยู่เย็นเป็นสุข พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ว่า กุลบุตรผู้ครองเรือนที่ฉลาดเมื่ออยู่อาศัย ณ ที่ใด นิมนต์พระสมณะผู้มีศีลสำรวมดีให้ฉันภัตตาหาร แล้วอุทิศส่วนบุญให้เทวดาผู้มาในทีนั้น เทวดานั้นเมื่อผู้ครองเรือนบูชาแล้วก็ยอมบูชาตอบ เมื่อนานับถือแล้วก็นับถือตอบตั้งแต่นั้นไปก็คอยอนุเคราะห์ครองเรือน คฤหัสถ์ ผู้หวังความสุขความเจริญสืบไปในเบื้องหน้าโดยไม่ขาดสายก็ควรแบ่งทรัพย์ทำบุญอุทิศให้เทวดาส່วนหนึ่งด้วย (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534: 318)

พุทธกระบวนทรรศน์ต่อการปฏิบัติตามความเชื่อในเรื่องศาลพระภูมิเจ้าที่ในสังคมไทย

การเข้าใจเรื่องการสักการะศาลและพระภูมิเจ้าที่ในสังคมไทยนั้นมาจากเหตุผล 2 ประการคือ

1. **ทัศนยะแบบผี** เป็นความเชื่อเรื่องการนับถือเรื่องเทวดานั้นยังสืบทอดเป็นความเชื่อเช่นเดียวกับปรากฏการณ์จตุคามรามเทพที่ท่านเป็นเทพ แต่มาจากพื้นฐานความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่เดิมตามคติวิญญาณนิยมที่ถือว่าทุกสิ่งมีชีวิตวิญญาณคอยดูแลปกป้อง โดยผีนี้ในภาคอีสานคือ ผีบ้าน ผีเรือน ถ้าเป็นระดับเมืองก็จะมีตำแหน่งมหัศจรรย์เป็นเสาหลักเมือง ภาคเหนือมีผีเจ้านาย เพราะในสังคมไทยถือว่าคนที่เป็นหลักบ้านหลักเมืองจริงๆ คือพระเจ้าเหนือหัว เสือบ้านหลัก

บ้านถ้าเป็นผีบ้านเชื่อว่าเป็นปู่ ย่า ตายาย แต่ไม่ระบุว่าเป็นใครไว้อย่างชัดเจน แต่ถ้าเป็นผีเมืองก็คือผีเจ้าเหนือหัวหรือกษัตริย์ที่ทรงสิ้นพระชนม์แล้วซึ่งไม่ระบุถึงเช่นกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2560: 211) การเชื่อเช่นนั้นนำไปสู่การเคารพบูชาศาลพระภูมิในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงนำไปสู่การสร้างศาลในวัด ดังจะพบได้ว่าในสังคมไทยสมัยโบราณนั้นมีการสร้างศาลผีไว้แต่ก็มีการแบ่งแยกโดยจะไม่สร้างศาลไว้ในเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส แต่จะสร้างไว้ตามเขตรอบนอกทำให้เกิดเทวาลัย ปราสาทตามบริเวณสถานที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน อีกทั้งศาลเป็นที่ใครๆ ก็สร้างได้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2560: 229) เพราะการสร้างศาลจะง่ายกว่าการสร้างวัดในสังคมไทย เนื่องจากค่าใช้จ่ายและสถานที่สร้างก็ยุ่งยาก แต่ศาลเป็นเรื่องง่ายและสะดวกกว่ามาก อีกทั้งยังง่ายต่อการโยกย้ายหาก ศาลนั้นไม่เป็นที่ต้องการอีกต่อไป

จากประเด็นนี้ ผู้เขียนตั้งข้อสงสัยในเชิงศาสนาว่า ในความเป็นอัตลักษณ์ของการเคารพนับถือศาสนาแบบวิญญูณในลักษณะเอกภาพของความเป็นพหุภาพของชาวพุทธไทย พุทธกระบวนทรรศน์ควรมีความเชื่อและแนวปฏิบัติอย่างไรกับศาลพระภูมิเจ้าที่จึงทำให้มีความกลมกลืนกันนั้น ภายหลังจากการได้ศึกษา พบว่า ในทรรศนะพระพุทธศาสนาถือว่า พระภูมิเจ้าที่เป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นเทวดาประเภทที่ 1 ในบรรดาเทวดา 6 จำพวกที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด พระภูมิเจ้าที่จัดเป็นเทวดาจำพวกโอปปาติกะ ผู้เกิดขึ้นด้วยบุญกุศลของตนที่ได้กระทำไว้ในชาติที่แล้ว ๆ มาเอง โดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดเหมือนกับมนุษย์ มีสวรรค์วิมานเป็นที่อยู่ มีอาหาร เครื่องประดับและอายุอันเป็นที่พิศตามระดับชั้นของสวรรค์

อย่างไรก็ตาม พระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาหรือเทพารักษ์ที่อยู่ประจำตามศาลพระภูมิเจ้าที่ที่มนุษย์สร้างไว้ภายในบริเวณบ้านเรือน เพราะมนุษย์มีความเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่สามารถให้การคุ้มครอง ปกป้อง รักษาให้ผู้ที่อยู่อาศัยภายในบริเวณบ้านเรือนนั้น ๆ มีแต่ความสุข ความเจริญ แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง การเคารพบูชาต่อพระภูมิเจ้าที่ ชาวพุทธไทยจำต้องยึดหลักข้อเทวดานุสติ ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนเรื่องนี้ไว้เพื่อให้มวลมนุษย์มีความเชื่อมั่นในการกระทำความดีและเพื่อให้พิจารณาเห็นคุณธรรมและการประพฤติปฏิบัติตนที่สามารถทำตนให้เป็นเทวดาได้เช่นเดียวกับเทวดาที่ตนเคารพนับนั้น อย่างไรก็ตาม เทวดาหรือพระภูมิเจ้าที่ หากไม่ได้บรรลุธรรมอะไร ๆ ก็ถือว่ายังมีกิเลส มีการเกิดและตายเช่นเดียวกันกับมนุษย์ เทวดาและมนุษย์จึงเสมอกันโดยสภาพธรรม โดยความเป็นไปของกฎสามัญญลักษณะ ได้แก่ มีความไม่เที่ยง

10 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

แต่ ยังแปรปรวนเปลี่ยนแปลง และไม่มีตัวตนที่จะสามารถให้ยึดมั่นถือมั่นได้อย่างแท้จริง ฉะนั้น ในข้อเวทदानุสติจึงมิใช่เพียงแค่การบูชาเพื่อหวังผลจากพระภูมิเจ้าที่ดังที่ชาวพุทธไทยปฏิบัติกัน ในปัจจุบัน แต่ข้อว่า เวทदानุสติ เป็นการเน้นย้ำ เป็นการเตือนสติของมนุษย์ว่าต้องรู้จัก พิจารณาให้เห็นด้วยปัญญามากกว่าศรัทธาความเชื่อที่มีอยู่ว่าท่านได้ทำคุณงามความดีอะไรไว้จึง ได้เป็นเทวดา ตนจะต้องทำอะไร อย่างไรบ้างจึงจะมีความสุขเช่นนั้น ตรงนี้ต่างหากถือเป็น จุดประสงค์ที่แท้จริงของหลักคำสอนเกี่ยวกับเทวดาหรือพระภูมิเจ้าที่

2. ทศนะแบบพุทธ เป็นการนำคำสอนที่ว่าด้วยการกระทำเทวดาผลซึ่งได้ปรากฏใน บางพระสูตรต่าง ๆ เช่น ในมหาปริณีพพานสูตร พระพุทธองค์ได้แสดงว่า การเคารพต่อเทพเจ้า ย่อมไม่ได้รับความคุ้มครองตามสมควร อีกตอนหนึ่งแสดงว่า บุคคลใดขาดการคารวะต่อเจ้าที่เจ้า ทาง อาจมีภัยโดยไม่รู้สีกตัว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 23 หน้าที่ 34) ในรัตนสูตร ก็แสดงว่า บุคคลที่สักการะปวงเทพยดา ย่อมได้รับเมตตาจิตเป็นการตอบแทน ดังพระพุทธ พจน์ว่า “ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้วใน อากาศก็ดี ขอหม่อมภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และของจงพึงภายิตโดยเคารพ ดูกรภูตทั้งปวง เพราะ เหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ของจงแผ่เมตตาจิตในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใดนำพลีกรรมไป ทั้งกลางคืนกลางวัน เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาท รักษามนุษย์เหล่านั้น ...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 314 หน้าที่ 368) ในกรณียเมตตสูตร พระองค์ได้ แสดงถึงการแผ่ความปรารถนาดีหรือบุญกุศลไปยังสรรพสัตว์น้อยใหญ่ซึ่งรวมถึงเหล่าพระภูมิเจ้า ที่ทั้งหลายด้วยว่า “...พึงแผ่เมตตริจิตในสัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเกิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ผอมหรือพี และสัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็น อยู่ในที่ไกล หรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเกิด...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 10 หน้าที่ 13)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ได้เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติต่อการ เคารพนับถือของชาวพุทธไทยที่พึงมีต่อเทพยดาอารักษ์ที่รวมถึงพระภูมิเจ้าที่ เพราะผู้ที่เชื่อผี สางเทวดาที่ถูกต้อง ประกอบด้วยเหตุผลตามหลักกรรม ทั้งกรรมในอดีตและในปัจจุบันเป็นใหญ่ แม้แต่การเห็นการได้ยินต่าง ๆ เกิดขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีกรรมในอดีตเข้ามาร่วม เห็นหรือได้ยิน เรื่องราวต่าง ๆ ก็จะต้องเกิดขึ้นมาไม่ได้เลย แม้จะดลบันดาลไม่ได้ก็จริง อำนาจทางจิตของผีสาง

เทวดาย่อมจะมาสืบสนุนได้บ้างในฐานะเป็นกรรมปัจจุบัน ตั้งแต่ครั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ได้ตรัสรู้และเมื่อตรัสรู้แล้ว ท่านก็เกี่ยวข้องกับผีसांगเทวดามาเป็นอันมาก ถ้าจะโน้มเอียงไปตามคนสมัยใหม่ที่มีได้ศึกษาธรรมะมาให้ดีพอ ก็จะมีต้องเอาผีसांगเทวดาออกไปเสียให้หมดหรือเรื่องที่แสดงไว้เป็นอันมากเป็นเรื่องเท็จหรือ ถ้าเกรงว่าประชาชนบางคนจะโดนพวกหมอผีसांगเทวดาต้มเอา ก็ควรจะได้ชี้แจงหลักธรรมที่เหมาะสมอันเกี่ยวกับปัญญาออกมาสู่ประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เขาจะได้เกิดปัญญาทราบโดยเหตุผลว่า ผีसांगเทวดานั้น ดลบันดาลไม่ได้ ประชาชนบางท่านจะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของพวกมิจฉาชีพ แต่ไม่ควรหักล้างทำลายผีसांगเทวดาที่มีจริง ๆ ว่าไม่มี

ด้วยเหตุผลที่ผู้เขียนมองว่า ในบางครั้งของมนุษย์ปุถุชน เมื่อผู้ที่มีความทุกข์ร้อนแสนสาหัส ไม่มีหนทางอื่นใดแล้วที่จะพึ่งพาอาศัย เขาจะได้เข้าไปในท้องพระหรือวัดวาอารามซึ่งย่อมมีเทวดาประจำอยู่เสมอแล้วก็กราบไหว้พระแล้วสวดมนต์ภาวนาตลอด จนขอร้องเทวดาที่สิงสถิตอยู่ ณ ที่นั้น ให้มาช่วยทุกข์ของตน ก็จะทำให้เขามีกำลังใจ มีความแจ่มใสขึ้นมาบ้าง ได้ผ่อนคลายความเคร่งเครียดและความเร่าร้อนลงไปบ้าง จนมีกำลังใจที่จะต่อสู้ชีวิตต่อไปใหม่ เช่นนี้จะทำให้เกิดความเสียหายได้อย่างไร

ถ้าผีसांगเทวดาไม่มี สวรรค์และนรกก็ไม่มี การเวียนว่ายตายเกิดก็ไม่มีการที่ทำให้ไว้ทั้งชั่วและดีก็ศูนย์หายไปหมด อย่างนี้เป็นการทำลายพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538: 31) ได้เน้นย้ำถึงชาวพุทธไทยที่จะทำให้เกิดวิกฤตด้วยการมีศรัทธาวิปริตด้วยการฝากความหวังไว้กับปัจจัยภายนอก เป็นการปฏิบัติที่ผิดหลักพระศาสนา พระพุทธศาสนาต้องการให้พัฒนาตนเองตามหลักเหตุผลและด้วยความเพียรพยายามของตน พัฒนาตัวเองให้ตั้งมียิ่งขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้น ชาวพุทธไทยควรดำรงตนในฐานะอุบาสกอุบาสิกาที่ดีซึ่งมีคุณสมบัติ 5 ประการ ได้แก่ 1) ประกอบด้วยศรัทธา 2) มีศีลบริสุทธิ 3) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือ เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล 4) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา 5) บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 174 หน้าที่ 230) กล่าวเฉพาะหลักของศรัทธาในลัทธิและศาสนาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ความเชื่อประเภทที่ไม่มีเหตุผล เรียกว่า สัทธานุญญิตหรือศรัทธามืด ประกอบด้วย 1) ความเชื่อถือในธรรมชาติ 2) ความเชื่อถือในผีसांग เทวดา 3) ความเชื่อถือในวิญญูณของบรรพบุรุษ และ 4) ความเชื่อถือในเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ และอีกประเภทหนึ่งคือ ความเชื่อประเภทที่มีเหตุมีผล เรียกว่า สัทธานุญ

12 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

สัมปยุตหรือศรัทธาสว่าง ประกอบด้วย 1) ความเชื่อถือในกฎแห่งกรรม 2) ความเชื่อถือในผลแห่งกรรม 3) ความเชื่อถือในสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของคน และ 4) ความเชื่อถือในปัญญาการตรัสรู้เองโดยชอบของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติของชาวพุทธไทยในการแสดงความเคารพนับถือต่อพระภูมิเจ้าที่หรือการทำเทวดาพลีนั้น ผู้เขียนมองว่า เป็นเรื่องของการแสดงถึงความกตัญญูที่มีต่อเหล่าเทวดาที่อารักษ์แผ่นดินให้เราได้อาศัย ด้วยเหตุนี้ เรื่องความเชื่อพิธีกรรมของศาลพระภูมิเจ้าที่จึงแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่มีทั้งแบบพระสงฆ์ผู้สวดอัญเชิญเทวดามาสิงสถิต อันนี้เป็นไปตามความเชื่อแบบพุทธและพราหมณ์ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม อันนี้เป็นความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ยังมีบางแห่งใช้ทั้งพระสงฆ์และพราหมณ์ประกอบพิธีร่วมกันก็มี จนมีการตั้งข้อสงสัยว่าความเชื่อเรื่องการบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่นี้เป็นความเชื่อของใครกันแน่ระหว่างพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจะเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้น แม้ว่าจะเกิดในท่ามกลางความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์ก็ตาม

แต่พระพุทธศาสนานั้นมีความแตกต่างกับศาสนาพราหมณ์อย่างสิ้นเชิง และแม้ว่าพิธีกรรมบางอย่างทั้งของพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์นั้นจะปะปนกันอย่างไรก็ตาม ก็หาใช่แนวคิด วิถีทางแห่งการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นเหมือนกันไม่ กล่าวคือ พระพุทธศาสนายอมรับว่าเทวดา พรหมว่ามีอยู่จริง และทั้งหมดเหล่านั้นก็ล้วนเกิดจากการประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีด้วยตนเองทั้งสิ้น หาได้มาซึ่งความเป็นเทวดา พรหมจากอิทธิปาฏิหาริย์ใด ๆ ทั้งสิ้นไม่ อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธศาสนามีหลักการเพื่อให้มวลมนุษย์เป็นเทวดาเสียตั้งแต่ยังมีชีวิตเป็นมนุษย์ในโลกด้วยการประพฤติหลักโลกपालธรรม 2 ประการ ได้แก่ หิริ ความละอายแก่ใจต่อการกระทำความชั่ว และโอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 255 หน้าที่ 65) และเมื่อมนุษย์มีหลักธรรมทั้ง 2 นั้นอยู่ประจำใจแล้ว พระพุทธศาสนาถือว่าดีกว่า ประเสริฐกว่าเทวดา พรหมทั้งหลายเสียอีก อย่างไรก็ตาม ความมุ่งหมายของการบูชาพระภูมิเจ้าที่ก็เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีต่อเทวดาที่ช่วยอารักษ์แผ่นดินของเราเป็นการเน้นเตือนสติสัมปชัญญะของเหล่าพุทธบริษัท 4 ว่าไม่ให้ประมาท ให้ดูตัวอย่างที่ดิงามที่ ท่านเทวดาทั้งหลายต่างได้ประพฤติปฏิบัติมาแล้ว ซึ่งมีผลเป็นความสุขในสวรรค์ชั้นฟ้า ฉะนั้นการหยุดอยู่แค่การกราบไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ การคอยปรนนิบัติด้วยข้าวน้ำอาหารคาวหวาน เป็นต้น หาใช่จุดหมายที่แท้จริงในการปฏิบัติเทวดาพลีในทรรศนะของพระพุทธศาสนาไม่ การ

ปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็คือ ดูเวทดาและพรหมเป็นตัวอย่างในการประกอบกรรมดี (เวทदानุสติ) แล้วลงมือประพฤติปฏิบัติตามให้ได้อย่างท่านจึงจะชื่อว่าได้ทำตามพุทธประสงค์ที่แท้จริง

บทสรุป

ในทรรศนะของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้มนุษย์พยายามเอาใจใส่การกระทำของตนเองว่าดีพอหรือยัง พอที่จะเป็นเทพบุตร เทพธิดากันหรือยัง ความศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาแท้ๆอยู่ที่กรรม กล่าวคือ การกระทำดีของมนุษย์เองเป็นสำคัญ โดยมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งทางใจอันประเสริฐสุด ส่วนเวทดาในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ นั้น มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยความสำเร็จ ความคิดฝันเท่านั้น น้อยคนนักที่จะสามารถพบเห็นเวทดาได้ด้วยตาจริงของตน การที่พบเห็นได้ก็ต้องผ่านการประพฤติปฏิบัติธรรมชั้นสูงจนมีจิตประณีตเกิดฤทธิ์ต่าง ๆ มีตาทิพย์ หูทิพย์ เป็นต้น พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนให้มนุษย์ผู้ต้องการปฏิบัติต่อเวทดาที่สามารถสัมผัสได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ กล่าวคือ การประพฤติปฏิบัติชอบต่อบิฑามารดาเป็นเวทดาประจำบ้านเรือนด้วยความกตัญญูรู้คุณ สามีกับภรรยาที่สามารถเป็นเวทดาที่ดีต่อกันได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับฐานะบทบาทและหน้าที่ของตน ครูอาจารย์ก็เป็นเวทดาของลูกศิษย์ เป็นต้น

ผลที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติชอบต่อท่านเหล่านั้นก็ยังมีผลมากกว่าการปฏิบัติต่อพระภูมิเจ้าที่หรือเวทดาอย่างประมาณมิได้ เพราะท่านมีคุณต่อเราจริง เราสามารถให้อะไร ๆ ที่ดีมีประโยชน์ต่อท่านได้จริง ดังนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงถือว่า กรรมเท่านั้นที่สามารถให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ตนผู้กระทำด้วยตนเองได้ มิใช่ได้มาโดยการอ้อนวอน ฉะนั้น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงเป็นความเชื่อที่เกิดจากปัญญา เชื่อในเรื่องการทำความดี เชื่อว่าความสุขและความทุกข์ มวลมนุษย์มีความสามารถที่จะเสกสรรปั้นแต่งและแก้ไขได้ด้วยตนเอง และหากความเชื่อใด ๆ ของชาวพุทธไทยไม่ไปในเรื่องกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ทั้ง4ประเภทนี้แล้ว ความเชื่อเหล่านั้นถือว่าผิด ไม่ถูกต้อง จำต้องละทิ้งเสีย กล่าวได้ว่า การดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันของชาวพุทธไทยควรประกอบด้วยศรัทธาและปัญญา กล่าวคือ ใช้ศรัทธาเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการกระทำต่าง ๆ และใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติของตนตามแนวพระพุทธศาสนา แม้ว่าศรัทธา พระพุทธศาสนาจะถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่ปัญญา ความรู้แจ้งเห็นจริงได้ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาก็มีได้

14 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

ต้องการให้มวลมนุษยชาติอยู่เพียงแค่นี้ มวลมนุษยชาติต้องอาศัยศรัทธาเป็นพื้นฐานเพื่อก้าวไปสู่ปัญหา เมื่อเกิดปัญหาแล้ว ศรัทธาก็ไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อการดำเนินชีวิตอีกเลย แต่ปัญหาจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความเพียรพยายามที่มั่นคง ฉะนั้น ศรัทธาต้องควบคู่กับปัญหา หากศรัทธาปราศจากปัญหาจะเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตทุก ๆ ด้าน ทั้งชีวิตส่วนตัวและส่วนรวมในสังคม

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). **ภูมิปัญญาอีสาน**. มหาสารคาม: นางนวลออฟเซ็ท.

_____. (2540). **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.

บัวกนก วัชรปรีดา. (2544). **การผสมผสานทางวัฒนธรรม:กรณีศึกษาบ้านท่ามะไฟหวาน ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เบญจรัชต์ เมืองไทย. (2543). **พิธีทรงเจ้า : พิธีกรรมกับโครงสร้างสังคมที่บ้านหนองขาว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญมี แทนแก้ว. (2547). **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). (2545). **ภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

พุดตาจารย์วิพุทธโยคะและพราหมณ์เผ่ามเหศักดิ์. (2547). **หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.(2534). **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 6**. พิมพ์ครั้งที่ 12 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2560). พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์:วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณรัตน์ จันทะลือ.(2549). การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีปูดตาของเยาวชน ชาติพันธุ์ไล่ บ้านกอก ตำบลผาเสวย อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

